

PSIKANALİTİK İNCELEMELER
Resim Sanatı, Edebiyat, Sinema Analizi ve
Toplumsalın Klinikteki İzdüşümleri

Bella Habip eğitim psikanalisti ve süpervizörü. Paris Psikanaliz Cemiyeti (SPP) ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesidir. Fransa'da Grenoble Üniversitesi'nde Psikoloji lisansı ve Klinik Psikoloji yüksek lisansını tamamlamıştır.

İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma Geliştirme Derneği (Psike İstanbul) kurucu üyesi ve ilk başkanıdır. *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*'nin (The International Journal of Psychoanalysis) Avrupa Yayın Kurulu'nun eski üyesidir; 2009-2013 yılları arasında aynı derginin Sel Yayınlarından yayımlanan Türkçe versiyonu *Psikanaliz Yıllığı*'nin ilk editörlüğünü yürütmüş, 2013 yılı itibarıyla yayın kurulu üyesi olmuştur. *Psikanalizin İçinden* (2007, YKY, 5. baskı 2024), *Kuram ile Klinik Buluşunca* (2012, YKY, 2. Baskı 2019) ve *Kültür ve Psikanaliz* (2019, YKY, 2. Baskı, 2021) adlı üç kitabı olan Habip, İthaki Yayınları "Psikanaliz Gündemi" dizisinden yayımlanan *Bensizbiz* (2002, derleme), *Kadınlık, Yeniden* (2003, derleme) ve *Neden Psikanaliz?* (2003, R. Perron), *Çocukluk Çağının Sıcağında* (2010, Florence Guignard) adlı kitapların ve Melanie Klein'in *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* kitabının Türkçe çevirisinin (2008, Kanat Yayınları) editörüdür. 1996 yılından beri *cogito, Defter, Tarih ve Toplum, Doğu-Batı, İstanbul Art News Edebiyat, Psikanalizin Dili* gibi dergilerde makale ve söyleşileri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarının Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı dizisinden yayımlanan derleme kitaplarda sözlü bildirileri, *Yüzyılın Psikanalizi, Freud Konuşmaları, Cinsiyetli Olmak ve Tuhaflik ve Yaratıcılık* (1996, 2008 ve 2007, YKY) isimli derleme kitaplarda makaleleri yer almaktadır.

Bazı makaleleri yurtdışında yayımlanmıştır: "La situation de la Psychanalyse en Turquie" (*Bulletin de la SPP*, Paris, 1996 hiver), "La Naissance de la Psychanalyse en Turquie" (*Bulletin d'information du 4ème Groupe*, S. 29, Paris, 2000), "La question des limites à l'intérieur de la cure: quelques réflexions sur le cadre comme lieu de la symbolisation" (*Ek ton ystéron* S. 6, Atina, 2001), "De la complétude à la Complémentarité: Une Construction des Liens" (*Revue Française de Psychanalyse*, LXXII, 2008, S. 5), "Erotic passion as a desperate cry aimed at the other: Nagisa Oshima's In the realm of the senses" (*The International Journal of Psychoanalysis*, C. 96, Haziran 2015), "Les dessous féminins de Monsieur A: Un exemple de fonctionnement onirique continu du moi inconscient" (*La revue Française de Psychanalyse*, LXXX, 2016, S. 5), "Trivializing a Traumatic Memory of the Holocaust: The Documentary The Pageant" (*The International Journal of Psychoanalysis*, 2023).

Bella Habip'in
YKY'deki kitapları

Psikanalizin İçinden (2007)

Kuram ile Klinik Buluşunca - Tekinsizlik, Sonradanlık,
Rüya, Bağların Kurulması ve İlk Nesne İlişkileri (2012)

Kültür ve Psikanaliz - Sinema, Edebiyat ve Güncelin
Psikanalizi (2019)

Psikanalitik İncelemeler - Resim Sanatı, Edebiyat, Sinema Analizi
ve Toplumsalın Klinikteki İzdüşümleri (2024)

BELLA HABİP

Psikanalitik İncelemeler

Resim Sanatı, Edebiyat, Sinema Analizi ve
Toplumsalın Klinikteki İzdüşümleri

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz • 7

I. SANAT ve EDEBİYAT

İsmet Doğan'ın Resimlerine Psikanalizle Bakmak • 15

Ressam Selma Gürbüz'ün Resimleriyle
Winnicott'un *Yaratıcı Dürtü'sü* • 41

Holokost'un Travma İçeren Hafızasının Sıradanlaştırılması:

The Pageant (Yarışma) Belgeseli • 47

Şüpheli Şeylerin Keşfi'nde Yas,
Melankoli ve Onarım • 64

II. TOPLUMSALIN KLİNİKTEKİ İZDÜŞÜMLERİ

Karantina Ortamında Psikanalistin Pratiği • 75

Psikanalizde Yaşlılık • 83

Psikanalizde Yalnızlık Freud, Klein,
Winnicott, Quinodoz, Guignard • 93

Anne ile Fahişe.Kadın Cinayetlerinin Ruhsal Kökeni • 106

Mezar Yağmacıları, Bilme Dürtüsü ve Psikanaliz • 118

Çocukta Vicdanın Gelişimi Üzerine Psikanalitik Bir Bakış • 129

Freud'dan Günümüze Eylemsellik Üzerine Kısa Notlar • 138

Ruhsal Alandan Potansiyel Alana: Winnicott'un
Çağdaş Psikanaliz Kuram ve Pratiğine Katkıları • 151

Psikanaliz Literatüründe Yas, Melankoli,
Depresyon ve Yas Tutamama Üzerine • 164

Psike İstanbul'un 20. Yılı Üzerine Kısa Notlar • 180

Önsöz

Psikanalitik İncelemeler adlı bu derlemede okuyucu 2018-2023 yılları arasında seminer, konferans, makale, panel vb. vesilelerle kaleme aldığım metinlerin sonradan düzenlenmiş halini bulacaktır. Bu metinlerin her biri farklı temalara işaret etse de kendi aralarında bir bütünlük oluşturmaları için onların ortak bir yönünü, bir izleğini ortaya çıkarmak gerekti. Bu izleğin de psikanalizin klinik bakış açısı olduğunu ileri sürebilirim. Freud'un ve takipçilerinin klinik bakış açısına yaptığı katkıları kılavuz alan bu okumalarda bilinçdışının işleyişini, ruhsal yaşamımızın farklı alanlarında farklı biçimlerde ortaya çıkan tezahürlerini ele almaya çalıştım. Klinik bakış açısının sadece hasta başında ya da bir psikanaliz seansında geçerli olmadığını, sanatta, edebiyatta, gündelik hayatta ve toplumsal hayatta da pekâlâ anlamlı sonuçlar yarattığını deneyimledik ve deneyimlemeye devam ediyoruz. Nitekim bu çalışma söz konusu bu farklı alanları iki ayrı bölümde ele alıyor.

“Sanat ve Edebiyat” başlıklı birinci bölüm farklı sanat dallarına odaklanan dört makaleden oluşuyor. Bu bölümde görselliğin hâkim olduğu resim sanatını ve resimdeki yaratıcılığı ele alan iki makale var. Resim sanatını ve resimdeki yaratıcılığı ele alan iki makaleye, yine görselliğin ön planda olduğu sinema dalında bir yapıtın, bir belgesel filmin analizini içeren bir makale eşlik ediyor. Edebiyat bölümünde ise bir roman analizi sunuluyor.

“Toplumsalın Klinikteki İzdüşümleri” adlı ikinci bölümde ise dokuz makale bulunuyor. Bunlardan beş tanesi son yıllarda karşılaştığımız toplumsal meselelerin klinik pratiğimize yansımalarını ele alan ve onların kuramsal boyutunu çalışan makalelerden oluşuyor. Bu makaleler yalnızlık, yaşlılık, uzaktan analizle değişen psikanaliz çerçevesi, kadın cinayetleri, çocukta vicdan ve mezar yağmacılığı gibi konuları incelerken pratiğimizin uğradığı değişim ve dönüşümlere işaret ediyor ve ortaya çıkan kuramsal sorgulamalara da yer veriyor. Bu bölüm ayrıca Freud sonrası psikanalizde klinik

dönüşümleri içeren eylemsellik olgusu üzerine ve kliniği farklı bir yönden ele alan Winnicott'un potansiyel alanını inceleyen iki makaleye de yer veriyor. Son olarak da Türkiye'deki psikanalizin durumu üzerine kısa notlar adlı bir bildiri yer alıyor.

Birinci bölümün ilk makalesi "İsmet Doğan'ın Resimlerine Psikanalizle Bakmak" Freud, Klein, Lacan, Segal ve Winnicott gibi psikanalistlerin, klinikten esinlenen ve klinikle beraber geliştirdikleri kuramlar eşliğinde sanat estetiğine psikanalizin estetiğiyle bakmak üzerine bir denemedir. Çağdaş sanatçı İsmet Doğan'ın işlerinden hareketle sanatın ve yaratıcılığın çocuklukla ve arkaikle kurduğu bağlantı, ruhsal hayatı onarıcı ve dönüştürücü etkisi incelenmektedir. Her ne kadar bu makalede sanatın psikanalizle olan bağlantısını irdeleyen temel metinler daha yakından ele alınmayı gerektiriyorsa da okuyucu bu metinden hareketle alandaki belli başlı referansları elde edebilecek, kendi araştırmasına katkı sağlayacaktır.

İkinci makale, bir diğer ressamın, 2021 yılında vakitsiz kaybettiğimiz Selma Gürbüz'ün yaratım sürecinde ifade ettiği "huzur" duygusunu merkeze taşıyor. "Selma Gürbüz'ün Resimleriyle Winnicott'un *Yaratıcı Dürtüsü*" adını taşıyan bu metinde yaratıcılık konusunun Winnicott metinlerine yansımaları ele alınıyor. Yaratmak ve olmak, var olmak ve var olduğunu hakiki bir şekilde duyumsamak, kendini ve dünyayı içeriden, doya doya hissetmek gibi Winnicott'un yapıtına damga vurmuş temalar metinlere yakından bakılarak inceleniyor ve Winnicott'un deyimiyle 'yaşamın yaşanmaya değer duygusu' veren yaşantıların kökenine eğiliyor. Yaratıcılığın sadece sanat yapıtlarında mevcut olmadığını aksine tüm yaşama, kültürel edimlere de yayıldığını gösteren bu çalışmada Freud'daki yaratıcı dürtüden farklı bir dürtü mercek altına alınıyor.

"Holokost'un Travmalı Hafızasının Sıradanlaştırılması Üzerine". *Yarışma* adlı film incelemesi bölümün üçüncü makalesini oluşturuyor ve Eytan İpeker'in yönettiği, 2020 İstanbul Film Festivali'nde de gösterilmiş, uzun metrajlı bir belgeseli ele alıyor. Metin bu belgesele konu olan yarışmanın tuhaflığı, yabancılaştırıcı etkisi, içerdiği örtülü şiddeti ve bu şiddetin sıradanlaştı-

rılması üzerine. Sıradanlaştırma mefhumu, Hannah Arendt'in ünlü *Kötülüğün Sıradanlığı* adlı kitabına gönderme yapmakla beraber, sıradanlaştırmanın psikanaliz alanında nasıl bir şey ifade edebileceği üzerine tespitleri de içermektedir. Bu tespitlerde Freud, Ferenczi, Janine Chasseguet-Smirgel, Wilfred. R. Bion gibi kuramcılara gönderme yapılmakta ve görselliğin ön planda olduğu, dijitalleşmiş ve hiper medyatik günümüz dünyasının ruhsal panoraması işlenmektedir.

Bu bölümün son makalesi ise “*Şüpheli Şeylerin Keşfi*’nde Yas, Melankoli ve Onarım”, Bihter Sabanoğlu’nun romanına odaklanıyor. Metin romandaki melankolik atmosferi, İstanbul’un tahrip olmuş tarihi mekânlarında gezinen okuyucuyu M. Klein’in yas ve onarım süreçleriyle birlikte ele alıyor ve onu iç dünyayla ve iç nesnelere tanıştırıyor. Sahiplenme ve onarım güçlerini de harekete geçiren bu hatırlama merkezli tanışmanın terapötik bir yolculuk olarak okunabileceğine dair bir yorum getiriyor.

“Psikanaliz ve Klinikteki Toplumsallık” adlı ikinci bölümün ilk makalesi “Karantina Ortamında Psikanalizin Pratiği” pandemi sürecinde değişen ve dönüşen tedavi koşullarımızı irdeliyor ve sürekliliği tehlikeye düşmüş analitik çerçeveyi mercek altına alıyor. Bléger’in çerçeve kuramından hareketle bu dönemsel travmanın en az hasarla atlatılmasının koşulları üzerine düşünmeyi hedefleyen bir girişim olarak nitelenebilecek pandemi sürecinin başlangıcındaki arayışlara işaret eden bu makale aynı zamanda uzaktan analiz pratiklerinin başlangıcındaki arayışlara dikkat çekiyor.

Bölümün ikinci makalesi “Psikanalizde Yaşlılık” yine pandemi döneminde karantina koşullarındaki yaşlılardan hareket ederek, yaşlılık sorunsalına işaret ediyor. Metin İsviçreli psikanalist Danielle Quinodoz’un *Yaşlanmak. Bir Keşif (Viellir. Une découverte)* adlı kitabına dayanıyor ve insan ömrünün uzaması sonucu değişiklik gösteren yaşam koşullarına uyum sağlayan çağdaş psikanalizin yaşlılarla gerçekleştirdiği yeni pratikleri gözler önüne seriyor. Bakımevlerinde çalışan terapistlerin psikanalistlerden süpervizyon aldıkları, kimi psikanalistlerin son yıllarda divanlarını yaşlılara açarak bir tür “yaşlılık çalışması” gerçekleştirdikleri yeni pratikler ortaya çıktı. Yazara göre yaşlılık çalışması, yaşamı-

mızın sonunu güzergâhının bütünü içinde, yani başı ve sonuyla birlikte, içsel tarihimizin bütününe bakarak konumlamaktır. Bu konumlama kendi içsel tarihimizi inşa etmektir. Makale bu çalışmayı ve bunun kuramsal temellerini etraflıca ele alan kitabı tanıtmaktadır.

Pandemi döneminin dayattığı tecrit koşulları bir diğer temayı, yalnızlık temasını toplumsal bir mesele olarak önümüze koydu. “Psikanalizde Yalnızlık” yalnızlığı, yalnızlık duygusu olarak ele alan bir metin ve S. Freud, M. Klein, D. W. Winnicott, F. Guignard ve J. M. Quinodoz’un görüşlerini kapsıyor. Metinde ayrıca çağdaş toplumların yalnızlık duygusu ile nasıl baş ettiklerine dair psikanalitik tespitler de var.

Bölümün dördüncü makalesi “Anne ile Fahişe. Kadın Cinayetlerinin Ruhsal Kökeni”, hem ülkemizi hem de dünyadaki farklı toplumları sarsan kadın cinayetlerine eğilmekte ve en kadına yönelik nefreti, kadının Anne ile Fahişe imgelerine hapsolmuş gerçekliğini S. Freud ve M. Klein’in metinlerinden hareket ederek ele alıyor. Makale kadının maruz kaldığı bilinçdışı imagoların ruhsal kökenlerini incelemekte ve bunların erişkin hayatımızda nasıl etkin olduğunu, gerçeklik algımızı nasıl çarpıttığını göstermeyi hedeflemektedir. Kadın cinayetlerini önlemede ve geniş kitleleri bilgilendirmede bazı önermeleri de olan makalenin pedagojik boyutu da çocuğa verilen eğitime ve şiddete uğrayan kadına yönelik terapötik girişimlerin detaylarını içermektedir.

Bölümün beşinci makalesi “Mezar Yağmacıları, Bilme Dürtüsü ve Psikanaliz” toplumsal nefret pratiklerinin mezar tahrip etme ve yağmalama gibi eylemlerle ayyuka çıktığı bir dönemde, yağmacılığın önemli bir bileşenine dikkat çekmek için kaleme alındı. Makale, bilme dürtüsü adı verilen bu dürtünün cahillik, aptallık ve kibir tehlikesi altında olduğunu ileri süren Bion’un Brezilya’da yürüttüğü seminer notlarına ve S. Freud, M. Klein ve F. Guignard’ın metinlerine dayanıyor.

“Çocukta Vicdanın Gelişimi Üzerine Psikanalitik Bir Bakış” adlı altıncı makale ise çocukta vicdan duygusunun gelişimini inceliyor ve S. Freud ve M. Klein’in üst-benlik kavramını ele alıyor. Makale iyi ile kötüyü ayırmanın, çocukluk sadizminin nasıl

şeyler olduğunu incelerken onu nasıl ehlileştirilebileceğine dair öneriler de sunuyor.

“Freud’dan Günümüze Eylemsellik Üzerine Kısa Notlar” başlıklı yedinci makale ise bu sefer psikanaliz pratiğinin değişen ve dönüşen veçhelerinden birini ele alıyor. Seans içindeki eylemselliğin simgeleştirme süreçleri ile bağlantısını irdeleyen bu makale aynı zamanda bu mefhumun tarihsel boyutuna bakıyor. Freud, Lacan ve Winnicott’un çalışma biçimlerinden başlayıp B. Penot, R. Roussillon gibi çağdaş psikanalistlerin görüşlerine yer veriyor.

“Ruhsal Alandan Potansiyel Alana: Winnicott’un Çağdaş Psikanaliz Kuram ve Pratiğine Katkıları” adını taşıyan sekizinci makale de aynı doğrultuda psikanaliz pratiğindeki değişim ve dönüşümü D. W. Winnicott’un potansiyel alan kavramı üzerinden ele alıyor. Psikanaliz çerçevesini tıpkı bir geçiş nesnesi gibi düşünen, onu gerektiğinde esneyen ve farklı ortamlara adapte olabilen bir oyun alanına benzeten Winnicott’un çağdaş uygulamalardaki yansımalarını farklı pratiklerde izliyoruz.

“Psikanaliz Literatüründe Yas, Melankoli, Depresyon ve Yas Tutamama Üzerine” başlıklı dokuzuncu makale ise yas tutma konusunda Freud’un ortaya attığı tezleri ele alıp, Melanie Klein’in getirdiği yeniliklerle beraber yas tutmayı ya da tutamamayı, patolojik yası ve onun sonuçlarını yakından incelemeyi hedefliyor. Makale aynı zamanda tutulamayan yasların toplumsala olan etkisini ve simgeleşme sorunsalına da işaret ediyor.

“Psikeİstanbul’un 20. Yılı Vesilesiyle Psikanalizin Durumu Üzerine Kısa Notlar” adlı onuncu ve son makale ise psikanalizin Türkiye’deki durumu üzerine tespitler içeriyor. Bu tespitler psikanaliz pratiğindeki belli başlı olgulara işaret ettiği gibi psikanalizin bilimsel bir nesne olarak algılanışına ve içselleştirme süreçlerine yer veriyor.

Bu on dört makale kişisel pratiğimden izler taşımakla beraber, farklı vesilelerle, farklı ortamların bana kazandırdığı ivmeyle kaleme alındı. Kimi zaman verdiğim bir seminer ya da bir konferans sonrası katılımcılarla birlikte ortaya çıkan bir tespit, bir değerlendirme onu yazıya dökmemi teşvik etti. Kimi zaman da bir romanın ya da bir sanat eserinin içeriği iç dünyaya ve iç nesnelere dair o

kadar çok şey söylüyordu ki, onu psikanalizle birlikte işlemem kaçınılmaz oldu. Bu kitabın ortaya çıkmasına vesile olan özneler başta ruh sağlığı profesyonelleri ve psikanaliz çevresi olmak üzere, sanatçı ve edebiyatçı kişilerin yapıtları ve tabii divanımda serbestçe çağrışımında bulunan analizanlar oldu.

Psikanalizin kavramlarını çalıştırmak, onları klinikle canlı tutmak bu kitabın hedefiydi. Bu hedefi gerçekleştirmeme yol açtıkları için onlara içten teşekkürlerimi iletirim.